

Korneć, Grażyna

"Radzyński Obwód Związku Walki Zbrojnej Armii Krajowej (1939-1944)",
Stanisław Jarmuł, Biała Podlaska 2000 :
[recenzja]

Szkice Podlaskie 9, 261-263

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

Stanisław Jarmuł, Radzyński Obwód Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej (1939 – 1944), Wydawnictwo Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2000, ss. 385.

Armia Krajowa (powstała 14 II 1942 roku ze Związku Walki Zbrojnej) miała i ma nadal dla polskiej historii i Polaków ogromne znaczenie. Była to organizacja, której celem stała się nie tylko – jak sugeruje nazwa „armia” – walka zbrojna; oprócz samoobrony i przygotowania powszechnego powstania w chwili załamania się potęgi Niemiec, Armia Krajowa zajmowała się także m.in. utrzymywaniem łączności między krajem i władzami emigracyjnymi przy pomocy tajnych radiostacji i kurierów, gromadzeniem broni i amunicji (częstokroć produkowanych potajemnie w warsztatach podziemnych) czy też kształceniem w tajnych szkołach podchorążych. Struktura terytorialna AK kształtowała się następująco: kraj podzielono na obszary, obszary – na okręgi, które odpowiadały województwom, okręgi – na obwoody, pokrywające się z granicami administracyjnymi powiatów, te ostatnie zaś – na placówki odpowiadające gminom. Omówieniem dokonań AK na poziomie obwoodu radzyńskiego zajął się w swojej pracy doktor Stanisław Jarmuł. Jest to publikacja o tyle cenna, że dotychczas w polskiej historiografii nie pokuszono się o przedstawienie dokonań AK w obwodzie radzyńskim, a dokonania te nie są nieznaczące, o czym przekonać się można dzięki monografii dr Jarmuła. Sam zresztą Autor jest gwarantem wysokiej klasy opracowania; absolwent warszawskiej PWSP i lubelskiego UMCS swoje zainteresowania naukowe skoncentrował na dziejach Podlasia i Lubelszczyzny i uchodzić może za jednego ze znawców dziejów historycznych tychże obszarów.

W pierwszych dwóch rozdziałach dr Jarmuł skupia swoją uwagę na działalności sił okupacyjnych w powiecie radzyńskim. Opisy represji stosowanych przez hitlerowców wobec ludności lokalnej, określenie liczebności i struktury okupacyjnego systemu policyjnego i wojskowego na tle struktury społeczeństwa Radzyna i jego okolic są kapitalnym wstępem do dalszych, bardziej konkretnych rozważań. Jak słusznie założył Autor, bez tego rodzaju wprowadzenia, mającego dość ogólny charakter, zrozumienie wielu problemów zawartych w dalszych rozważaniach byłoby znacznie utrudnione lub wręcz niemożliwe. Tematem trzeciego rozdziału jest struktura organizacyjna ZWZ-AK: Autor prezentuje tu także organizowanie się ruchu oporu i opisuje rozwój konspiracji. Z kart tej części monografii dowiedzieć się można, jak ofiarnie i z jak wielkim zapałem tworzyła społeczność radzyńska polskie podziemie polityczne i wojskowe, jak dzielnie (choć

może z początku trochę nieudolnie, za co płaciła stratami w postaci aresztowań konspiratorów) prowadzono działalność konspiracyjną, jak skutecznie działało podziemie narodowo-niepodległościowe. Opracowanie dr Jarmuła jest jedynym, które podaje stosunkowo kompletny skład personalny dowództwa poszczególnych radzyńskich oddziałów AK. Na uwagę zasługują też prezentowane w tym rozdziale zasady konspiracji opracowane przez samego komendanta obwodu – ppłk Konstantego Witkowskiego „Müllera”. Rozdział czwarty poświęcony jest realizacji przez Obwód Radzyński AK zadań niepodległościowej konspiracji. Z wielką znajomością rzeczy i psychologiczną wręcz analizą Autor traktuje o zadaniach ZWZ-AK na tle nastrojów miejscowego społeczeństwa, które – choć przygnębione klęską wrześnieową i nieprzygotowane na nią – pozostawało świadome swojej przynależności narodowej, a dzięki dumie z historii własnego kraju odnajdowało w sobie dość siły i odwagi do przeciwstawiania się okupantowi. Rozdział piąty jest obrazem działalności wojskowej, dywersyjnej i sabotażowej radzyńskich oddziałów AK. Na kolejnych kartach książki przedstawione są opisy akcji podejmowanych przez AK: tych nieudanych, jak próba uwolnienia członków AK osadzonych w policyjnym więzieniu w 1943 roku i tych zakończonych pełnym sukcesem, jak zasadzka na oddział SS-manów i żandarmów niemieckich, zorganizowana w okolicy Międzyrzecza i Kąkolewnicy w 1942 roku czy zamach na Dykowa, gorliwego gestapowca nazywanego „katem Podlasia”. Dr Jarmuł wskazuje także, jak skutecznie opierało się radzyńskie społeczeństwo propagandzie niemieckiej, która bezskutecznie usiłowała demoralizować Polaków i odciągać ich od konspiracji. W rozdziale szóstym Autor koncentruje się na opisie udziału Radzyńskiego Obwodu AK w akcji „Burza”, opisuje przygotowania do akcji, zmiany organizacyjne konieczne do przystosowanie organizacji do jej nowych zadań, tworzenie planów operacyjnych działań powstańczych i wreszcie samą walkę w ramach akcji B oraz skutki działań wychowawczych, propagandowych i konspiracyjnych ZWZ-AK na terenie Podlasia i lubelszczyzny po powstaniu PKWN. Dr Jarmuł ocenia także rolę AK w działaniach wojskowych w 1944 roku: „to była walka, a nie demonstracja. Armia Krajowa i współdziałające z nią Bataliony Chłopskie poniosły straty w ludziach wynoszące setki zabitych i trudne do wyliczenia ilości zmarłych.” – (s. 291 i 292). Docenić trzeba też zaprezentowanie w monografii wydarzeń historycznych (jak np. akcja „Burza”) i ich charakteru z punktu widzenia członków ZWZ-AK, różniącego się od punktu widzenia ich przeciwników politycznych. Ostatni, siódmy rozdział opisuje działania i losy członków Radzyńskiego Obwodu AK bezpośrednio po wkroczeniu Armii Czerwonej, a więc ujęcia i internowania dużej ilości akowców przez NKWD i UB, ich prześladowania, aresztowania i deportacje do łagrów.

Monografia dr Jarmuła wzbogacona jest licznymi fotografiami, tabelami i mapami, które ułatwiają zrozumienie problemów prezentowanych

w tekście i czynią jeszcze bardziej żywą historię regionów podlaskiego i lubelskiego. Oddanie prawdy historycznej stało się możliwe dzięki sięgnięciu przez Autora do wyjątkowo bogatego zbioru źródeł historycznych: począwszy od czasem trudno dostępnych opracowań autorów polskich i zagranicznych (tu przede wszystkim na uwagę zasługują prace C. R. Browninga i D. J. Goldhagena), poprzez materiały archiwalne, pochodzące w głównej mierze z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie, a skończywszy na relacjach świadków działalności ZWZ-AK na terenie Radzyna i okolic. Być może mankamentem opracowania jest brak biografii dowódców radzyńskiej AK i choć Autor zdaje sobie sprawę z tej ułomności, pozostawiając ich przedstawienie w innym dziele historycznym, to uważny czytelnik monografii czuć może pewien niedosyt wiedzy na temat dowódców żołnierzy, dzięki którym AK działała tak sprawnie, którzy podejmowali strategiczne decyzje i w pewnym sensie kształtowali historię nie tylko regionu, ale też całego kraju. Autor książki za mało miejsca poświęcił również dziejom tajnej oświaty i kultury na terenie powiatu radzyńskiego, a zwłaszcza grupie zawodowej nauczycieli, którą nie bez racji władze okupacyjne dystryktu lubelskiego traktowały jako warstwę przywódczą, kierującą oporem narodu

„Zasadniczym celem książki - jak pisze we wstępie dr Jarmuł – jest ukazanie społeczeństwu podlaskiemu dokonania Obwođu [...], Autor podejmuje też próbę wyjaśnienia nieporozumień, jakie powstały na temat radzyńskich akowców pod wpływem pepeerowskiej propagandy uprawianej przez kilkadziesiąt lat.” (s. 7).

Po zapoznaniu się z treścią monografii stwierdzić można, że cele te zostały osiągnięte, a po książkę tę sięgnąć powinien każdy, komu bliska jest historia południowego Podlasia.

Grażyna Korneć

Institut Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach